

УДК 316.482+316.485

В. В. КОРНЕЩУК

м. Одеса

vtory@te.net.ua

КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті презентовано результати дослідження, спрямованого на виявлення агресивності та конфліктності студентів ВНЗ, що призводять до виникнення конфліктів на рівні «викладач-студент»; запропоновано заходи щодо їх профілактики.

Ключові слова: конфлікт, агресія, викладач, студент, професійна підготовка.

Конфлікт, як прояв об'єктивних або суб'єктивних протиріч, виражений протиборством сторін, супроводжує кожну людину впродовж усього її життя, починаючи з дитинства: у відносинах з батьками, однолітками, вихователями, вчителями, викладачами, – до відносин з оточуючими її людьми у зрілому віці. На кожному із життєвих етапів конфлікти зумовлені різними причинами, мають свої особливості, потребують різних способів їх усунення, подолання, вирішення. Особливий інтерес становлять конфлікти, які виникають у навчально-виховному процесі ВНЗ, що охоплює найважливіший для кожної людини етап професійного становлення. Саме від здатності конфліктуючих сторін до уникнення або вирішення конфліктів у процесі професійної підготовки у ВНЗ залежить якість цього процесу. Це підносить конфлікт на рівень соціально-педагогічної проблеми.

Проблемам вивчення і вирішення конфліктів у педагогічному процесі присвячено роботи В. Бехтерева, П. Блонського, А. Лурії, А. Макаренка, Н. Грішиної, М. Пірена, Н. Пов'якель, Е. Уткіна та багатьох інших психологів і педагогів.

Мета статті – презентувати результати дослідження, спрямованого на виявлення агресивності та конфліктності студентів ВНЗ, що призводять до виникнення конфліктів на рівні «викладач-студент»; запропонувати заходи щодо профілактики таких конфліктів.

Як відомо, конфлікт – це такі взаємовідносини між суб'єктами соціальної взаємодії, що характеризуються протиборством, зумовленим наявністю протилежних мотивів

(потреб, інтересів, цілей, ідеалів, переконань) або суджень (поглядів, думок, оцінок та ін.). Водночас конфліктність взаємодії викладачів і студентів детермінована індивідуальними особливостями, відмінностями їхніх емоційних станів, віку, рівнів інтелекту, ерудиції, життєвого досвіду, культури, вихованості, виконуваних соціальних ролей тощо.

Якщо говорити про конфлікти, що виникають між викладачем і студентом, то вони є міжособистісними. Міжособистісний конфлікт у діаді «викладач-студент» – це зіткнення людей, чиї цілі, інтереси, цінності, норми поведінки або методи роботи виключають один одного або заважають, протидіють, несумісні в певній педагогічній ситуації. Такі конфлікти пов'язані з порушенням ділових або рольових взаємозв'язків у процесі взаємодії викладача зі студентом (групою студентів). Міжособистісні конфлікти у діаді «викладач-студент» характеризуються тим, що: протиборство відбувається безпосередньо, тут і зараз, на основі зіткнення їхніх особистих мотивів; проявляється весь спектр причин: загальних і особистих, об'єктивних і суб'єктивних; перевіряються характери, темпераменти, здібності, інтелект, воля та інші індивідуально-психологічні особливості сторін; відрізняються високою емоційністю, осягають майже всі аспекти відносин між конфліктуючими суб'єктами; зачіпають інтереси не тільки конфліктуючих сторін, але й тих, з ким вони знаходяться у безпосередніх міжособистісних відносинах.

Причини міжособистісних конфліктів у діаді «викладач-студент» можуть слугувати

критерієм для їх класифікації. Так, можна виокремити: конфлікти діяльності, зумовлені відмовою студентів виконувати задані викладачем завдання, або неякісним їх виконанням; конфлікти поведінки, пов'язані із порушенням студентами правил та норм поведінки на занятті, в аудиторії чи навчальному закладі та поза ним; конфлікти відносин, що виникають у сфері емоційно-особистісних відносин викладачів і студентів, у межах їх спілкування та спільної педагогічної діяльності.

Отже, конфлікт між викладачем та студентом може виникнути з різних причин, може бути вирішений конструктивно або під впливом субординації, якої має дотримуватися студент, чи авторитарного стилю спілкування, обраного викладачем під час суперечки. В будь-якому разі буде зайвим доводити, що конфлікти впливають не тільки на емоційний стан викладача і студента, подальшу працездатність викладача і здатність студента і групи в цілому засвоювати матеріал, призводять до витрат часу на суперечку, зумовлюють необхідність пошуку викладачем педагогічних прийомів щодо підтримки власного авторитету перед аудиторією, але й псує загальне емоційне тло заняття, знижують його ефективність. Водночас, конфлікти викликають у викладачів глибокий стресовий стан, невдоволеність своєю діяльністю, наслідком чого є професійне вигорання.

Соціально-психологічні наслідки конфліктів у діаді «викладач-студент» зумовили необхідність виявлення причин їх виникнення, однією з яких гіпотетично було обрано підвищену конфліктність та агресивність студентів. Для перевірки висунутої гіпотези було проведено тестування студентів за методикою «Діагностування особистісної агресивності й конфліктності» (Є. Ільїн, П. Ковальов) [1], призначеною для виявлення схильності суб'єкта до конфліктності та агресивності, як особистісних характеристик.

У діагностуванні взяли участь 84 студенти (47 осіб чоловічої і 37 – жіночої статі) 5 курсу Одеського національного політехнічного університету різних спеціальностей, а саме: інституту бізнесу, економіки та інформаційних технологій (14 осіб); електро-механіки та енергоменеджменту (6 осіб);

енергетики та комп'ютерно-інтегрованих систем управління (10 осіб); комп'ютерних систем (17 осіб); машинобудівний (9 осіб); промислових технологій, дизайну та менеджменту (12 осіб); радіоелектроніки та телекомунікацій (4 особи); хіміко-технологічного факультету (2 особи); гуманітарного факультету (10 осіб). Вік респондентів – від 21 до 27 років.

Згідно з методикою, студентам було запропоновано 80 тверджень, відповідно до яких вони мали висловити свою згоду чи незгоду. Відповіді студентів порівнювали з ключем, що дозволяло виявити ступінь прояву в них запальності; напористості, наступу; образливості; не поступливості; безкомпромісності; здатності до помсти; нетерпимості до думки інших; підозрливості тощо. За кожен збіг з ключем нараховували 1 бал. Так, сума балів за шкалами «напористість, наступ» і «непоступливість» дозволяла отримати узагальнений показник позитивної агресивності кожного студента; за шкалами «нетерпимість до думки інших» і «здатність до помсти» – узагальнений показник негативної агресивності; за шкалами «безкомпромісність», «запальність», «образливість» і «підозрливість» – узагальнений показник конфліктності. Для полегшення кількісного аналізу емпіричних даних всі сумарні показники були переведені у відповідні коефіцієнти, які порівнювали із середнім значенням – 0,5.

Результати діагностування показали, що у 67 студентів (що становить 79,8% від загальної кількості респондентів) коефіцієнт позитивної агресивності не перевищує 0,5 і, відповідно, у 17 студентів (20,2%) – перевищує 0,5. У 75 студентів (89,3%) значення коефіцієнту негативної агресивності не перевищує 0,5, а в 9 студентів (10,7%) – перевищує 0,5.

Щодо конфліктності, то її коефіцієнт не перевищує 0,5 лише у 24 студентів, що становить 28,6% від загальної кількості респондентів, і перевищує 0,5 у 60 студентів, що становить 71,4%. Відтак, переважна більшість респондентів схильні до конфліктів.

Отримані результати дозволили дійти висновку про правомірність висунутої гіпотези: конфліктність у діаді «викладач-студент» може бути наслідком особистісних психологі-

чних характеристик студентів, зокрема їхньої підвищеної конфліктності.

Особливості конфліктів між викладачами і студентами, а саме: відповідальність викладача за педагогічно правильне вирішення ситуації, адже ВНЗ – це передусім доступна студентам модель суспільства, за допомогою якої вони засвоюють норми відносин між людьми; сторони конфлікту мають різний соціальний статус, що визначає поведінку в конфлікті; різниця в життєвому досвіді породжує різний ступінь відповідальності за помилку при вирішенні конфлікту; присутність інших студентів в ситуації зіткнення викладача й окремого студента робить їх не тільки свідками, але й учасниками конфлікту, завдяки чому конфлікт набуває виховного змісту; професійна позиція викладача зобов'язує його до прояву ініціативи щодо вирішення конфлікту та врахування інтересів студента як особистості, яка залежить від нього; будь-яка помилка викладача при вирішенні конфлікту породжує нові конфлікти, до яких залучаються інші студенти, – зумовлюють необхідність упровадження заходів, спрямованих на їх профілактику, безпосередньо у педагогічному процесі. Найбільш ефективні, на наш погляд, ці заходи під час вивчення таких дисциплін, як «Психологія» (2-3 курси навчання, бакалаврат) та «Педагогіка і психологія вищої школи» (5 курс, магістратура), передбачених програмою підготовки студентів усіх спеціальностей. Якщо в процесі вивчення дисципліни «Психологія» студенти знайомляться з феноменом «конфлікт», можливими причинами його виникнення і засобами конструктивного вирішення, то під час вивчення дисципліни «Педагогіка і психологія у вищій школі» вивчення конфліктів можна перейти від вивчення конфліктів як таких до конфліктів педагогічних.

Надамо фрагмент заняття з означеної дисципліни, який може слугувати прикладом профілактики конфліктів у діаді «викладач-студент».

Студент-викладач проводить міні-лекцію з теми «Педагогічний конфлікт та його вирішення», надає інформацію щодо сутності педагогічного конфлікту, причин виникнення, характеризує конфліктну взаємодію типів

«студент-студент», «викладач-викладач», «викладач-студент». Далі студент-викладач пропонує аудиторії кейс:

«Йде залік, всі студенти працюють над тестами згідно варіантів. Студент С. запізнюється на 10 хвилин. Викладач, щоб не відволікати від роботи інших студентів, дозволяє йому зайти та дає завдання. За кілька хвилин у студента С. дзвонить мобільний телефон і викладач робить йому зауваження. Ще за кілька хвилин ситуація повторюється і цей студент без дозволу виходить з аудиторії, щоб відповісти на дзвінок. За п'ять хвилин після виходу студент С. повертається і не спитавши дозволу прямує на своє місце. Викладач забороняє йому повернутися на місце, на що студент зауважує: «Ви не маєте права не пустити мене на своє заняття, адже я сплатив вам за нього (студент контрактної форми навчання)». На спроби викладача уникнути суперечки відповідає грубістю, наполягаючи на власній позиції».

Студенти, ознайомившись із кейсом, мають проаналізувати ситуацію за алгоритмом, написаним на дошці: 1) визначити тип конфлікту; 2) визначити конфліктні сторони; 3) виявити суперечності між конфліктуючими сторонами; 4) визначити можливі причини конфлікту; 5) вказати можливі шляхи вирішення конфліктної ситуації.

Цю процедуру можна дещо урізноманітнити: інсценувати запропоновану конфліктну ситуацію, залучивши до неї двох студентів на виконання ролі «студента» і «викладача». Можна також розбити аудиторію на команди і запропонувати кілька педагогічних конфліктних ситуацій: по одній ситуації для кожної команди. Після аналізу ситуацій в командах відповідно до алгоритму, капітан кожної команди оголошує результати проведеного аналізу. Далі доцільною буде дискусія та висловлення доповнень до виступів капітанів: оголошення можливих причин конфлікту та шляхів його вирішення, які не були враховані командами.

Закінчили міні-лекцію тестуванням. Студент-викладач запропонував студентам виконати 4 завдання і попросив фіксувати результати їх виконання (наприклад, схрестити руки на грудях та звернуту увагу, яка рука –

ліва чи права – опиниться зверху; поплескати в долоні і знов звернути увагу на те, яка рука буде зверху та ін.), прописуючи відповідні букви, наприклад ЛППЛ. Це тестування виявилось досить цікавим для студентів, тим більше що зафіксовані дані дозволи їм за короткий час отримати відомості щодо власної конфліктності і агресивності відповідно до шкал, заздалегідь підготовлених студентом-викладачем.

Конфлікти, що ґрунтуються на суперечностях, які виникають у навчально-виховному процесі ВНЗ при зіткненні вимог,

інтересів викладачів і студентів, потребують запровадження спеціальних заходів щодо гармонізації відносин у діаді «викладач-студент». Як засвідчує досвід, такі заходи ефективні безпосередньо під час вивчення студентами дисциплін «Психологія» та «Педагогіка і психологія у вищій школі».

Список використаних джерел

1. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. — М.: Ин-т психотерапии, 2002. — 492 с.

V. KORNESHCHUK
Odessa

CONFLICT AS A SOCIO-PEDAGOGICAL PROBLEM

The article deals with the results of a study aimed at identifying the aggression and proneness to conflict of university students, leading to conflicts on the level of «teacher-student». The article provides a means of prevention of the conflicts.

Key words: conflict, aggression, teacher, students, professional training.

В. В. КОРНЕЩУК
г. Одесса

КОНФЛИКТ КАК СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье представлены результаты исследования, направленного на выявление агрессивности и конфликтности студентов ВУЗа, приводящих к возникновению конфликтов на уровне «преподаватель-студент»; предложены средства их профилактики.

Ключевые слова: конфликт, агрессия, преподаватель, студент, профессиональная подготовка.

Стаття надійшла до редколегії 21.07.2015